



АПАРАТ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Головне науково-експертне управління

01008, м.Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел.:255-40-25, 255-45-01; факс: 255-41-86

До реєстр. № 5715-1 від 13.07.2021
Народний депутат України
Т. Циба

ВИСНОВОК

на проект Закону України

«Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання деяких питань альтернативи позбавленню волі, розвитку системи пробації, порядку застосування примусових заходів медичного характеру до осіб, які під час скоєння адміністративного чи кримінального правопорушення перебували в стані гострої інтоксикації алкоголем, наркотичними засобами або психотропними речовинами чи їх аналогами та послуг у сфері психічного здоров'я»

Поданий законопроект, як це зазначено у пояснювальній записці до нього, «має на меті впровадження ефективної системи альтернативи покаранню та зниження кримінального рецидивізму, зокрема, серед людей, які вчиняють правопорушення у стані гострої інтоксикації від вживання алкоголю чи наркотиків та людей, які мають психічні та поведінковими розладами внаслідок вживання психоактивних речовин через впровадження механізмів пробаційного нагляду та призначення судом спеціальної психотерапії.

Крім того, законопроект закладає основи для розвитку в Україні якісної системи послуг у сфері психічного здоров'я, таких як психологічна допомога, психотерапія та психологічна реабілітації (зокрема, для осіб з розладами психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин, підготовки фахівців у сфері психічного здоров'я та визначення порядку таких послуг.

Також, законопроект вдосконалює окремі положення щодо процедури та видів застосування та призначення примусових заходів медичного характеру, та виключає деякі положення чинного законодавства, які не відповідають міжнародним угодам та рекомендаціям щодо дотримання прав людини».

Для досягнення вказаної мети у законопроекті пропонується внести низку відповідних змін до Кримінального кодексу України (далі – КК), Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК), Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), Кодексу законів про працю України,

Основ законодавства України про охорону здоров'я, а також до законів України «Про судову експертизу», «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» та ін.

Законопроект на момент підготовки висновку не включений до Плану законопроектної роботи Верховної Ради України на 2021 рік, затвердженого постановою Верховної Ради України від 02.02.2021 № 1165-IX.

За результатами розгляду поданого законопроекту Головне управління вважає за необхідне висловити наступні зауваження та пропозиції.

Щодо змін до КУпАП (п. 1 розділу I проекту)

1. У проекті пропонується використовувати в тексті КУпАП поняття «стан сп'яніння» та «стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння» замінити терміном «гостра інтоксикація алкоголем, наркотичними засобами або психотропними речовинами чи їх аналогами» (зміни до ст. ст. 30, 127, 129, 130, 172-20, 173, 183-2, 260, 262, 266, 267 КУпАП). Як зазначено у пояснювальній записці до проекту, така зміна понять є необхідною для приведення у відповідність до Міжнародної класифікації хвороб (див. п. 4 пояснювальної записки до проекту). Проте, на думку Головного управління, юридичне поняття «стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння» має свої відмінності від медичного поняття «гостра інтоксикація алкоголем, наркотичними засобами або психотропними речовинами чи їх аналогами», яке використовується саме для позначення хворобливого стану особи. Якщо для юридичної кваліфікації правопорушення достатньо *зовнішніх ознак стану сп'яніння*, які можуть за необхідності підтверджуватися деякими лабораторними тестами, то для медичного визначення стану «гостра інтоксикація алкоголем, наркотичними засобами або психотропними речовинами чи їх аналогами», очевидно, необхідний огляд та постановка діагнозу фахівцем. Диференціацію станів сп'яніння та гострої інтоксикації алкоголем проводять і у медичній сфері. Зокрема, відрізняють стан алкогольного сп'яніння, для якого медична допомога не потрібна, від стану алкогольної інтоксикації (гострого отруєння алкоголем, яке ускладнене розвитком коматозного стану), що є медичною проблемою, коли необхідне надання екстреної медичної допомоги¹.

Крім того, звертаємо увагу, що на практиці виникатиме питання відокремлення стану «гостра інтоксикація алкоголем, наркотичними засобами або психотропними речовинами чи їх аналогами» від «негострої» інтоксикації, що може приводити до уникнення відповідальності особою, яка вчинила адміністративне правопорушення.

2. Новелою проекту є пропозиція застосування примусових заходів психотерапевтичного впливу (спеціальної психотерапії) до осіб, які під час вчинення адміністративного правопорушення перебували в стані гострої інтоксикації алкоголем, наркотичними засобами або психотропними

¹ Гострі отруєння алкоголем у дорослих, алкогольна кома: практичні рекомендації на догоспітальному етапі / Зозуля І.С., Курдиль Н.В., Падалка В.М., Іващенко О.В. // Український медичний часопис. Актуальні питання клінічної практики. – 2017. – № 3 (119). URL: <https://www.umj.com.ua/article/110491/gostri-otruyennya-alkogolem-u-doroslih-alkogolna-koma-praktichni-rekomendatsiyi-na-dogospitalnomu-etapi>

речовинами чи їх аналогами (нова ст. 24-2 КУпАП). Однак викладені у новій ст. 24-2 КУпАП норми містять численні внутрішні суперечності та створюють колізію з іншими нормами КУпАП, що призведе до неоднозначного їхнього тлумачення і застосування.

2.1. Із тексту проекту повною мірою не можна встановити, чи спеціальна психотерапія в примусовому порядку є одним із видів адміністративних стягнень, чи може застосовуватися додатково до їх накладення.

Згідно з ч. 1 нової ст. 24-2 КУпАП у разі вчинення особою адміністративного правопорушення в стані гострої інтоксикації алкоголем, наркотичними засобами або психотропними речовинами чи їх аналогами у передбачених цим Кодексом випадках *суд при накладенні стягнення, зокрема, будь-якого одного з декількох альтернативних, за таке адміністративне правопорушення додатково до стягнення направляє особу на спеціальну психотерапію в примусовому порядку*. Разом з тим, проектом вносяться зміни до санкцій ст. ст. 127, 130, 172 КУпАП, в яких передбачається накладення стягнення у виді направлення особи на спеціальну психотерапію в примусовому порядку. Проте, якщо направлення особи на спеціальну психотерапію в примусовому порядку передбачається застосовувати в якості стягнення, то стають необхідними зміни до ст. 24 КУпАП, в якій регулюються загальні положення щодо застосування адміністративних стягнень.

Крім того, сумнівною виглядає необхідність призначення спеціальної психотерапії у примусовому порядку *для усіх осіб*, які вчиняють адміністративне правопорушення в стані гострої інтоксикації алкоголем, наркотичними засобами або психотропними речовинами чи їх аналогами. Не заперечуючи підвищеної небезпеки перебування особи у такому стані та впливу цього стану на вчинення адміністративного правопорушення, слід зазначити, що необхідність направлення особи на спеціальну психотерапію та тривалість такої програми повинна визначатись фахівцем у сфері медицини для кожної особи індивідуально.

Незрозумілою з точки зору застосування виглядає і ч. 10 ст. 24-2 КУпАП, в якій зазначається, що *особа може пройти спеціальну психотерапію на добровільній основі власним коштом*. Адже згідно з приписами ч. ч. 1, 2 ст. 24-2 КУпАП, спеціальна психотерапія призначається судом у примусовому порядку.

2.2. У ч. 2 нової ст. 24-2 КУпАП передбачається, що спеціальна психотерапія в примусовому порядку призначається судом *за клопотанням особи, яка склала протокол про адміністративне правопорушення*. Очевидно, що таке клопотання є зайвим, адже у ч. 1 цієї статті йдеться про обов'язкове направлення особи на спеціальну психотерапію в примусовому порядку судом. Приписи ч. 1 та ч. 2 зазначеної статті сформульовані таким чином, що вступатимуть між собою в конкуренцію, адже виникатиме питання, яким чином суд повинен направляти особу на спеціальну психотерапію за відсутності клопотання особи, яка склала протокол про адміністративне правопорушення.

2.3. Дещо сумнівним, на наш погляд, є встановлення в КУпАП безальтернативного строку проходження спеціальної психотерапії,

який становить *1 рік* із одночасною можливістю продовження такого строку від трьох місяців до одного року (ч. 3 ст. 24-2 КУпАП).

Крім того, вказана норма вступає в колізію із ч. 8 цієї статті, згідно з якою припинення спеціальної психотерапії в примусовому порядку здійснюється судом: *за заявою фахівця*, який застосовує до особи спеціальну психотерапію, до якої додається обґрунтований висновок цього фахівця про необхідність припинення спеціальної психотерапії; *за заявою особи*, до якої застосовується спеціальна психотерапія, що може бути подана нею не раніше, ніж через половину строку, на який було призначено чи продовжено таку психотерапію.

2.4. Відповідно до ч. 7 нової ст. 24-2 КУпАП, у разі неявки особи для проходження спеціальної психотерапії в примусовому порядку або ухилення від її проходження без поважних причин, заклади охорони здоров'я, у яких надається така психотерапія, надають протягом трьох робочих днів письмове повідомлення про це уповноваженому підрозділу органів Національної поліції України для вжиття заходів. Проте, які саме заходи повинен вжити уповноважений підрозділ органів Національної поліції України, у проекті не визначається, що є значною прогалиною.

2.5. Окремі положення ст. 24-2 КУпАП виглядають зайвими, не мають нормативного навантаження, або повторюють уже наявні приписи чинного КУпАП або нової ст. 24-2 КУпАП. Йдеться, зокрема, про таке:

1) у ч. 1 нової ст. 24-2 КУпАП зайвим вбачається словосполучення «зокрема будь-якого одного з декількох альтернативних за таке адміністративне правопорушення», адже направлення особи на спеціальну психотерапію передбачене в санкціях ст. ст. 127, 130, 172 КУпАП (у редакції проекту);

2) відповідно до ч. 4 нової ст. 24-2 КУпАП «у разі вчинення особою адміністративного правопорушення в стані гострої інтоксикації алкоголем, наркотичними засобами або психотропними речовинами чи їх аналогами під час проведення їй спеціальної психотерапії, безперервний курс спеціальної психотерапії може бути продовжено на строк, що не перевищує трьох років підряд з моменту визнання особи винною у вчиненні останнього адміністративного правопорушення в такому стані». Втім, у даному випадку має йтися не про «момент визнання особи винною», а про набрання законної сили рішенням суду (іншого уповноваженого органу), на підставі якого особу було визнано винною у вчиненні відповідного правопорушення;

3) зайвою вбачається ч. 5 нової ст. 24-2 КУпАП, в якій встановлюється, що «у разі вчинення особою адміністративного правопорушення в стані гострої інтоксикації алкоголем, наркотичними засобами або психотропними речовинами чи їх аналогами після проведення безперервного курсу спеціальної психотерапії, новий безперервний курс спеціальної психотерапії призначається судом у порядку та на строк, визначені частиною третьою цієї статті». Адже у ч. ч. 2 та 3 зазначеної статті регулюється загальний порядок направлення особи на психотерапію, що поширюється на усі випадки. Тому фактично ця норма є повторенням уже наявних у проекті положень щодо порядку призначення спеціальної психотерапії в примусовому порядку;

4) примітка до ст. 24-2 КУпАП (у редакції проекту) повторює положення ч. 6 ст. 266 КУпАП (у редакції проекту).

3. Не можна погодитись з тим, що обставиною, яка пом'якшує відповідальність за адміністративне правопорушення, буде визнаватись взяття особою зобов'язання пройти спеціальну психотерапію на добровільній основі власним коштом (п. 1-1 ст. 34 КУпАП у редакції проекту).

У чинній редакції ст. 34 КУпАП визначено 5 обставин, що пом'якшують відповідальність за адміністративне правопорушення, а саме: 1) щире розкаяння винного; 2) відвернення винним шкідливих наслідків правопорушення, добровільне відшкодування збитків або усунення заподіяної шкоди; 3) вчинення правопорушення під впливом сильного душевного хвилювання або при збігу тяжких особистих чи сімейних обставин; 4) вчинення правопорушення неповнолітнім; 5) вчинення правопорушення вагітною жінкою або жінкою, яка має дитину віком до одного року. Аналіз зазначених обставин дає підстави стверджувати, що вони вказують на відношення особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, до вчиненого нею правопорушення. Проте зобов'язання пройти спеціальну психотерапію на добровільній основі власним коштом є обставиною, яка цілком залежить від матеріальної спроможності особи правопорушника і не характеризує його особу з точки зору відношення до самого правопорушення.

4. Зауваження викликає також пропозиція проекту встановити обставиною, що обтяжує відповідальність за адміністративне правопорушення, *повторне протягом року вчинення особою, яка не являлася або ухилялася без поважних причин від проходження спеціальної психотерапії в примусовому порядку або яка не виконала взятє на себе зобов'язання пройти спеціальну психотерапію на добровільній основі власним коштом, однорідного правопорушення, в стані гострої інтоксикації алкоголем, наркотичними засобами або психотропними речовинами чи їх аналогами правопорушення, за вчинення якого у передбачених цим Кодексом випадках суд має право застосувати направлення особи на спеціальну психотерапію в примусовому порядку* (новий п. 2-1 ст. 35 КУпАП). Адже фактично у разі вчинення особою однорідного правопорушення це буде й так вважатися обставиною, що обтяжує відповідальність (п. 2 ст. 35 КУпАП). Фактично запропоноване положення буде повторювати уже чинну норму КУпАП.

5. Проектом пропонується доповнити ст. 173 КУпАП новою ч. 2, у якій передбачається відповідальність за дії, передбачені в ч. 1 цієї статті, вчинені в стані гострої інтоксикації алкоголем, наркотичними засобами або психотропними речовинами чи їх аналогами. За це порушення встановлюється стягнення у виді штрафу від двадцяти до тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян та направлення особи на спеціальну психотерапію в примусовому порядку.

Звертаємо увагу, що за порушення ч. 1 ст. 173 КУпАП (дрібне хуліганство, тобто, нецензурна лайка в громадських місцях, образливе чіпляння до громадян та інші подібні дії, що порушують громадський порядок і спокій громадян) в КУпАП встановлено накладення штрафу від трьох до семи неоподатковуваних

мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин, або виправні роботи на строк від одного до двох місяців з відрахуванням двадцяти процентів заробітку, або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб.

Зважаючи на те, що встановлене у ч. 2 ст. 173 КУпАП у редакції проекту правопорушення є кваліфікованим по відношенню до ч. 1 цієї статті, на нашу думку, доцільно було б передбачити можливість накладення декількох видів стягнень, включаючи громадські роботи, виправні роботи, адміністративний арешт, за аналогією з ч. 1 ст. 173 КУпАП.

6. Законопроект містить недоліки техніко-юридичного характеру.

6.1. Проектом пропонується викласти у новій редакції ч. 4 ст. 30, ч. ч. 3 та 4 ст. 127, ст. ст. 129, 130, 172-20, 178, примітку ст. 183-2, ч. ч. 1 та 2 ст. 260, п. 4 ч. 2 ст. 262, ст. 266, ч. 1 ст. 267. Втім, аналіз запропонованих змін свідчить, що фактично у тексті змінюються окремі слова та словосполучення, про що й повинна йти мова у законопроекті.

6.2. Оскільки проектом замінюється поняття «стан сп'яніння» на «стан гострої інтоксикації алкоголем, наркотичними засобами або психотропними речовинами чи їх аналогами», то виникає необхідність змін й до ст. ст. 35, 180, 225, 323 КУпАП, де використовується зазначене поняття.

6.3. Зі ст. 178 КУпАП пропонується виключити діяння у формі появи у громадських місцях у п'яному вигляді.

У зв'язку з цим зміни необхідні до п. п. 1 та 4 ч. 2 ст. 262 КУпАП, якою регулюється повноваження органів державної влади зі здійснення адміністративного затримання, у тому числі й при появі особи у громадських місцях у п'яному вигляді.

Щодо змін до КК (п. 2 розділу I проекту)

1. Частину 2 ст. 20 КК пропонується доповнити абз. 2 наступного змісту: «Якщо обмежено осудна особа не була здатна повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними через наявний в неї психічний та поведінковий розлад внаслідок вживання психоактивних речовин, примусові заходи медичного характеру до неї застосовуються обов'язково». Однак вказаний припис не узгоджується з традиційним у кримінальному праві підходом щодо вирішення питання стосовно кримінальної відповідальності осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння у стані сп'яніння. Зокрема, відповідно до ст. 21 КК особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у стані фізіологічного алкогольного, наркотичного або токсичного сп'яніння (патологічне сп'яніння визнається тимчасовим розладом психічної діяльності, що є одним із проявів медичного критерію неосудності), підлягає кримінальній відповідальності. Так, якщо особа умисно приводить себе в стан сп'яніння та в такому стані вчиняє суспільно небезпечне діяння, питання щодо визнання стану сп'яніння обставиною, що обтяжує відповідальність (покарання), не виникає. Заперечення вказаного підходу, зокрема, шляхом закріплення на законодавчому рівні можливості визнавати стан сп'яніння тимчасовим хворобливим розладом психічної діяльності непсихотичного рівня означатиме, що перебування особи у

відповідному стані під час вчинення кримінального правопорушення може бути використане нею для виправдання своїх дій з метою пом'якшення кримінальної відповідальності (покарання) за них.

Окрім того, зі змісту абз. 2 ч. 2 ст. 20 (у редакції проекту) незрозуміло, про які саме психічні та поведінкові розлади внаслідок вживання психоактивних речовин йдеться. Так, наприклад, у зв'язку з систематичним вживанням алкоголю можуть розвинути такі хворобливі розлади психіки, як: алкогольний делірій, алкогольний галюциноз, алкогольна параноя тощо. Вчинення при таких розладах суспільно небезпечного діяння виключає кримінальну відповідальність у зв'язку з наявністю критеріїв неосудності. У свою чергу, вчинення кримінального правопорушення особою, яка хворіє на хронічний алкоголізм, наркоманію чи токсикоманію, не дає можливості суду визнати її обмежено осудною. Так, згідно зі ст. 96 КК до осіб, які вчинили кримінальні правопорушення та мають хворобу, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб, судом може бути застосоване примусове лікування. Тоді як до обмежено осудних (та неосудних) осіб застосовуються примусові заходи медичного характеру, а не примусове лікування, що свідчить про різний правовий статус відповідних осіб.

Принагідно зауважимо, що в абз. 2 ч. 2 ст. 20 КК (у редакції проекту) зазначається про *обов'язкове* застосування до обмежено осудних осіб, що перебували у відповідному стані під час вчинення кримінального правопорушення внаслідок вживання психоактивних речовин, примусових заходів медичного характеру. Натомість, поданим законопроектом не пропонується внесення змін до ст. 93 КК, у якій вказується, що примусові заходи медичного характеру, зокрема, до осіб, які вчинили у стані обмеженої осудності кримінальні правопорушення, *можуть бути* застосовані судом.

2. У законопроекті пропонується запровадити такий вид кримінального покарання, як *пробаційний нагляд*, під яким необхідно розуміти обмеження прав і свобод засудженого, що спрямовані на його виправлення та запобігання вчиненню нових правопорушень, без ізоляції засудженого від суспільства (ч. 1 ст. 59-1 КК). При цьому, пробаційний нагляд запроваджується одночасно зі скасуванням такого покарання, як обмеження волі. На наш погляд, ці положення проекту є вкрай сумнівними з огляду на таке.

2.1. Наведене у проекті визначення пробаційного нагляду не відображає специфіки вказаного заходу примусу. Так, однією з обов'язкових ознак будь-якого кримінального покарання є те, що воно полягає у передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого. У свою чергу, вказівка на те, що пробаційний нагляд застосовується з метою виправлення засудженого та запобігання вчиненню ним нових правопорушень, не повною мірою узгоджується з ч. 2 ст. 50 КК, у якій зазначено, що покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових *кримінальних* правопорушень як засудженими, так і іншими особами.

2.2. Зі змісту ч. 5 ст. 59-1 КК (у редакції проекту) випливає, що на засудженого до пробаційного нагляду в обов'язковому порядку судом покладаються такі обов'язки, як: 1) періодично, але не рідше одного разу

на три місяці та не частіше чотирьох разів на місяць, з'являтися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації; 2) повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну свого місця проживання, роботи або навчання. Проте вказаний обсяг обмеження прав і свобод засудженого навряд чи можна визнати достатнім для віднесення пробаційного нагляду до кримінальних покарань. Наразі аналогічні обов'язки суд покладає на засудженого у разі звільнення його від відбування покарання з випробуванням (чинна ч. 1 ст. 76 КК), тобто, у випадку, коли суд дійшов висновку про можливість виправлення засудженого без відбування покарання².

Обов'язок періодично з'являтися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації не є обмеженням прав засудженого на свободу пересування або ж будь-яких інших передбачених чинним законодавством немайнових прав особи. Такий обов'язок, як повідомлення уповноваженого органу з питань пробації про зміну свого місця проживання, роботи або навчання, також не є таким обмеженням. Окрім того, невиконання засудженим вищезазначених обов'язків не матиме для нього жодних негативних наслідків. Інші ж обов'язки, що можуть бути додатково покладені на засудженого до пробаційного нагляду, належать до дискреційних повноважень суду або уповноваженого органу з питань пробації.

2.3. Невдалою виглядає пропозиція використовувати для назви одного із видів кримінальних покарань поняття «пробаційний нагляд». Так, відповідно до положень Рекомендації CM/Rec(2010)1 Комітету Міністрів державам-членам про Правила Ради Європи про пробацію (прийнята Комітетом Міністрів 20 січня 2010 року) пробація належить до процесу виконання в суспільстві покарань і заходів, передбачених законом і призначених правопорушникові. Вона включає широке коло дій та заходів виховного впливу, таких як нагляд, контроль і надання допомоги, метою яких є залучення засудженого до громадського життя, а також забезпечення безпеки суспільства. У свою чергу, під наглядом у вказаній Рекомендації розуміється надання допомоги, яка спрямована на підтримку засудженого в суспільстві, з боку органу, який виконує покарання, або від його імені – іншим суб'єктом, так і будь-які дії щодо забезпечення виконання засудженим встановлених умов і покладених обов'язків, включаючи контроль за ним. Тобто, поняття «пробаційний нагляд» не відображає обмежень, що застосовуються до засудженого під час відбування покарання, а радше характеризує захід, що здійснюється органом пробації щодо засудженого з метою дотримання ним певних обов'язків.

2.4. Запропоновану проектом заміну покарання у виді обмеження волі на покарання у виді пробаційного нагляду навряд чи можна визнати пропорційною. Як вже було зазначено, відповідно до законопроекту пробаційний нагляд зводиться до покладення судом на відповідного засудженого обов'язків у вигляді періодичної його явки для реєстрації до уповноваженого органу з питань

² Принагідно зауважимо, що у разі звільнення від відбування покарання з випробуванням або умовно-достроково суд покладатиме на засудженого, окрім вищезазначених обов'язків, ще й обов'язок брати участь у складанні та реалізації заходів, передбачених індивідуальним планом соціально-виховної роботи (ч. 1 ст. 76 КК у редакції проекту).

пробації та повідомлення вказаного органу про зміну свого місця проживання, роботи або навчання (інші обов'язки, передбачені ч. 5 ст. 59-1 КК, є факультативними). У той же час засуджені до обмеження волі відбувають покарання у виправних центрах *із обов'язковим залученням до праці*. При цьому, засуджені до обмеження волі зобов'язані: виконувати законні вимоги адміністрації виправного центру, які стосуються порядку відбування призначеного покарання; сумлінно працювати у місці, визначеному адміністрацією виправного центру; постійно знаходитися в межах виправного центру під наглядом, залишати його межі лише за спеціальним дозволом адміністрації цього центру, проживати за особистим посвідченням, яке видається взамін паспорта; проживати, як правило, у спеціально призначених гуртожитках; з'являтися за викликом адміністрації виправного центру; виконувати в разі залучення роботу із самообслуговування та благоустрою виправного центру (див. чинну ч. 4 ст. 59 КВК). Засудженим до обмеження волі можуть бути дозволені короточасні виїзди за межі виправного центру виключно з поважних причин та з дозволу адміністрації виправного центру. Проживати за межами гуртожитку із своїми сім'ями можуть засуджені до обмеження волі, які не допускають порушень встановленого порядку виконання відповідного покарання і мають сім'ю, після відбуття шести місяців строку покарання (див. чинну ч. 7 ст. 59 КВК). Отже, покарання у виді обмеження волі являє собою систему (комплекс) вказаних обмежень прав і свобод засудженого і при правильній його організації здатне досягнути своєї мети (кари, виправлення та запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженим, так і іншими особами).

Водночас, пробаційний нагляд, який у запропонованому проектом вигляді фактично можна прирівняти до звільнення від відбування покарання з випробуванням, навряд чи можна визнати ефективним видом покарання. У зв'язку з надзвичайною м'якістю пробаційний нагляд не в змозі не тільки досягти мети покарання як такого, а й належним чином врахувати рівень суспільної небезпечності таких кримінальних правопорушень, як умисне легке тілесне ушкодження, що спричинило короточасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності (ч. 2 ст. 125 КК), погроза вбивством (ст. 129 КК), примушування до вступу в статевий зв'язок (ч. ч. 1, 2 ст. 154 КК), крадіжка (ч. 1 ст. 185 КК), шахрайство (ч. 1 ст. 190 КК), примушування працівника транспорту до невиконання своїх службових обов'язків шляхом погрози вбивством, заподіянням тяжких тілесних ушкоджень або знищенням майна цього працівника чи близьких йому осіб (ч. 1 ст. 280 КК), заклики до вчинення дій, що загрожують громадському порядку (ст. 295 КК), хуліганство (ч. 1 ст. 296 КК), опір представникові влади під час виконання ним службових обов'язків (ч. 1 ст. 342 КК), та інших кримінальних правопорушень, для яких на даний час передбачено покарання у виді обмеження волі, яке відповідно до положень проекту має бути замінено на пробаційний нагляд.

2.5. Неприйнятною є пропозиція передбачити можливість додаткового покладення *уповноваженим органом з питань пробації* певних обов'язків на засудженого до пробаційного нагляду (ч. 5 нової ст. 59-1 КК).

Адже відповідно до ч. 3 ст. 63 Конституції України засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду. У свою чергу, згідно з ч. 1 ст. 50 КК покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення. Саме суд, ухвалюючи вирок, повинен вирішити такі питання, як: чи підлягає обвинувачений покаранню за вчинене ним кримінальне правопорушення та який вид покарання має бути призначений обвинуваченому і чи повинен він його відбувати (ч. 1 ст. 368 КПК). Висновки з усіх питань, пов'язаних із призначенням покарання, мають бути належним чином мотивовані та безпосередньо відображені у вирокі суду.

Аналогічне зауваження стосується й повноважень уповноваженого органу з питань пробації додатково покладати певні обов'язки, змінювати або скасовувати їх щодо осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням або умовно-достроково (див. ч. ч. 4, 6 ст. 76 КК у редакції проекту).

2.6. Серед обов'язків, які суд може покласти на засудженого до пробаційного нагляду, пропонується виокремити проходження курсу лікування, у тому числі психотерапії від наркотичної, алкогольної залежності, розладів психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин або захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб (абз. 5 ч. 5 нової ст. 59-1 КК). Однак примусове лікування може бути застосоване судом незалежно від призначеного покарання до осіб, які вчинили кримінальні правопорушення та мають хворобу, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб (ч. 1 ст. 96 КК). Застосування такого лікування незалежно від призначеного покарання означає, що цей захід примусу може бути застосований у разі засудження особи до будь-якого виду покарання (у тому числі, до покарання у виді пробаційного нагляду). При цьому, у даному випадку йдеться про соціально небезпечні захворювання, до яких Основи законодавства про охорону здоров'я (ст. 53) відносять, зокрема, туберкульоз, психічні, венеричні захворювання, СНІД, лепру, хронічний алкоголізм, наркоманію.

3. У ч. 1 ст. 49 КК «Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності» словосполучення «обмеження волі» пропонується замінити на «пробаційний нагляд». При цьому, запропонований вид покарання у виді пробаційного нагляду розташований у системі покарань, передбачених ст. 51 КК (у редакції проекту), перед покаранням у виді арешту (тобто, є менш суворим видом покарання, ніж арешт). Виходячи з буквального тлумачення п. п. 1, 2 ч. 1 ст. 49 КК (у редакції проекту), особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо з дня вчинення нею кримінального правопорушення і до дня набрання вироком законної сили минули такі строки: два роки – у разі вчинення *кримінального проступку*, за який передбачене покарання *менш суворе, ніж пробаційний нагляд*; три роки – у разі вчинення *кримінального проступку*, за який передбачено покарання у виді пробаційного нагляду, чи у разі вчинення нетяжкого злочину, за який передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років. А, отже, у разі призначення покарання у виді арешту військовослужбовцю

за вчинення ним кримінального проступку (див., наприклад, ч. 2 ст. 125 КК у редакції проекту) виникне проблема зі встановленням строку давності, сплив якого свідчитиме про необхідність застосування до вказаної особи інституту звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності.

Аналогічне зауваження стосується й приписів п. п. 1, 2 ч. 1 ст. 80 КК (у редакції проекту) щодо встановлення строків виконання обвинувального вироку задля застосування відповідного виду звільнення від відбування покарання. У вищезазначених положеннях ст. 80 КК (у редакції проекту) вказується, що особа звільняється від відбування покарання, якщо з дня набрання чинності обвинувальним вироком його не було виконано в такі строки: 1) два роки – у разі засудження до покарання *менш суворого, ніж пробаційний нагляд*; 2) три роки – у разі засудження до покарання *у виді пробаційного нагляду*. У п. 3 ч. 1 ст. 80 КК (як у чинній редакції, так і у редакції проекту) йдеться вже про строки давності виконання обвинувального вироку щодо засудженого до покарання *у виді позбавлення волі за нетяжкий злочин*, а також щодо засудженого до покарання *у виді позбавлення волі на строк не більше п'яти років за тяжкий злочин*. Таким чином, у ч. 1 ст. 80 КК (у редакції проекту) відсутня прив'язка строків давності виконання обвинувального вироку до покарання у виді арешту, який є більш суворим покаранням, ніж пробаційний нагляд, однак менш суворим, ніж позбавлення волі на певний строк.

4. У ч. 3 ст. 52 КК (у редакції проекту) зазначається, що штраф, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадські роботи, пробаційний нагляд можуть застосовуватися і як основні, і як додаткові покарання. Водночас, звернення до ст. 56, ч. 1 ст. 100 КК свідчить, що жодних особливостей щодо призначення покарання у виді громадських робіт в якості додаткового покарання у законопроекті не передбачено (на відміну від інших видів покарань, що можуть бути призначені як основні і як додаткові). Зокрема, незрозуміло, чому для покарання у виді громадських робіт не передбачена диференціація відповідних меж вказаного покарання залежно від того, чи призначаються громадські роботи як основне, чи як додаткове покарання; у яких випадках громадські роботи можуть бути призначені як додаткове покарання тощо.

Слід також зауважити, що, якщо штраф буде призначений як основне покарання, а громадські роботи як додаткове, то у випадку несплати винним штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян та відсутності підстав для розстрочки його виплати суд зможе замінити несплачену суму штрафу лише покаранням у виді виправних робіт (громадські роботи, вочевидь, не можуть бути призначені за одне кримінальне правопорушення одночасно і як основне, і як додаткове покарання) із розрахунку один місяць виправних робіт за двадцять установлених законодавством неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, але на строк не більше двох років (див. чинну ч. 5 ст. 53 КК). При цьому незрозуміло, як бути у тих випадках, коли виправні роботи до винного не застосовуються (див. ч. 2 ст. 57 КК).

5. Сумнівною, на наш погляд, виглядає також пропозиція встановити, що покарання у виді арешту має застосовуватися виключно до військовослужбовців (ч. 1 ст. 60 КК у редакції проекту). Наявність арешту як основного виду покарання в національній системі покарань, на наш погляд, не тільки має важливе практичне значення, а й цілком відповідає сучасним тенденціям розвитку системи кримінальних покарань у світі. Так, арешт як вид покарання нині широко застосовується у зарубіжних країнах, а саме: у Грузії, Іспанії, Італії, Киргизії, Казахстані, Литві, Норвегії, Молдові, Швейцарії, Естонії, Японії та ін.³

У свою чергу, аналіз практики призначення покарання у виді арешту в Україні останнім часом свідчить, що даний вид покарання застосовується до значної категорії засуджених осіб та є реальною альтернативою покаранню у виді позбавлення волі на певний строк. Так, у 2018 році арешт був призначений 2 584 особам, що з усієї кількості засуджених осіб, до яких було застосовано певне покарання, становить 7,3 %⁴; у 2019 році арешт був призначений 2 500 особам, що з усієї кількості засуджених осіб, до яких було застосовано певне покарання, становить 4,5 %⁵; у 2020 році арешт був призначений 2 483 особам, що з усієї кількості засуджених осіб, до яких було застосовано певне покарання, становить 4,5 %⁶.

Можна погодитись з тим, що порядок та умови відбування покарання у виді арешту потребують удосконалення у спосіб, що дозволить би чітко відмежовувати арешт від покарання у виді позбавлення волі на певний строк та однозначно стверджувати, що мета покарання у виді арешту досягається саме завдяки суворості режиму його відбування під час короткострокової ізоляції засудженого від суспільства. Однак скасування арешту як виду покарання, на нашу думку, є передчасним законодавчим кроком. Зокрема, арешт як найсуворіший вид покарання чинним КК передбачено за такі кримінальні проступки, як примушування до вступу в статевий зв'язок (ч. 1 ст. 154 КК), порушення права на безоплатну медичну допомогу (ч. 1 ст. 184 КК), заподіяння значної майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою (ч. 1 ст. 192 КК), незаконне привласнення особою знайденого або чужого майна, що випадково опинилося у неї (ч. 1 ст. 193 КК), погроза знищення майна (ст. 195), самовільне зайняття земельної ділянки, яким завдано значної шкоди її законному володільцю або власнику (ч. 1 ст. 197 КК), групове порушення громадського порядку (ст. 293), умисне знищення, пошкодження або приховування документів Національного архівного фонду (ч. 1 ст. 298 КК), незаконне підняття Державного Прапора України на річковому або морському судні (ст. 339 КК), втручання в діяльність працівника правоохоронного органу, судового експерта,

³ Гладковський Є.О. Аналіз позитивного досвіду кримінально-правової регламентації арешту як виду покарання в зарубіжних країнах. Південноукраїнський правничий часопис. 2018. № 2. С. 15. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2018/2/6.pdf>

⁴ Звіт про осіб притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінального покарання за 2018 рік. Судова влада України : веб-сайт. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2018

⁵ Звіт про осіб притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінального покарання за 2019 рік. Судова влада України : веб-сайт. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2019

⁶ Звіт про осіб притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінального покарання за 2020 рік. Судова влада України : веб-сайт. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2020

працівника державної виконавчої служби, приватного виконавця (ч. 1 ст. 343 КК), самоправство (ст. 356 КК), відмова свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків (ч. 1 ст. 385 КК), перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого, експерта, спеціаліста, примушування їх до відмови від давання показань чи висновку (ст. 386 КК), представництво в суді без повноважень (ч. 1 ст. 400 КК), незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала (ст. 445 КК). До того ж, за порушення правил адміністративного нагляду (ст. 395 КК) вказане покарання є взагалі єдиним. Пов'язана з наявністю арешту можливість диференціації та індивідуалізації кримінальної відповідальності шляхом застосування до засудженого того чи іншого виду покарання, пов'язаного з ізоляцією засудженого від суспільства, дозволяє реалізовувати основні цілі кримінально-правової політики.

З огляду на зазначене арешт як вид покарання, на нашу думку, може бути призначений за вчинення кримінальних проступків (наприклад, у разі, коли штраф, громадські чи виправні роботи є занадто м'якими видами покарань, або у зв'язку із тим, що громадські чи виправні роботи не можуть бути застосовані до відповідного засудженого), окремих категорій злочинів та у випадках призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом (ст. 69 КК).

6. Неприйнятною є пропозиція встановити, що мінімальний строк покарання у виді позбавлення волі на певний строк складатиме *один місяць* для повнолітніх засуджених (ч. 2 ст. 63 КК у редакції проекту) або *п'ятнадцять днів* для неповнолітніх засуджених (ч. 1 ст. 102 КК у редакції проекту). Вказаний вид покарання є одним із найсуворіших у чинній системі покарань, характеризується особливим порядком його виконання, умовами відбування в спеціальних установах виконання покарань, здійсненням виховного впливу на відповідну категорію засуджених, поміщенням їх до окремих структурних одиниць виправних і виховних колоній, тощо. Наприклад, усі новоприбулі до колонії засуджені тримаються у дільниці карантину, діагностики і розподілу, у якій вони *протягом чотирнадцяти діб* піддаються повному медичному обстеженню для виявлення інфекційних, соматичних і психічних захворювань, а також первинному психолого-педагогічному та іншому вивченню (див. чинні ч. 2 ст. 94, ч. ч. 1 та 2 ст. 95 КВК), за результатами якого на кожного засудженого складається індивідуальна програма соціально-виховної роботи, яка підлягає подальшій реалізації. Національне кримінально-виконавче законодавство, до прикладу, передбачає й особливий порядок надання допомоги засудженим у трудовому і побутовому влаштуванні. Так, згідно з ч. 1 ст. 156 КВК уповноважений орган з питань пробації спільно з адміністрацією установи виконання покарань *не пізніше ніж за три місяці* до закінчення строку покарання у виді позбавлення волі на певний строк організовує здійснення заходів щодо сприяння засудженим, які готуються до звільнення, у визначенні місця проживання після звільнення, влаштуванні до спеціалізованих установ для звільнених, госпіталізації до закладів охорони здоров'я (за потреби), працевлаштуванні після звільнення працездатних осіб. Як бачимо, пропозиція зниження мінімального строку покарання у виді позбавлення волі на певний

строк з одного року до одного місяця для засуджених, які до вчинення злочину досягли вісімнадцятирічного віку, та з шести місяців до п'ятнадцяти днів – для засуджених, які до вчинення злочину не досягли вісімнадцятирічного віку, не тільки не враховує особливого порядку виконання і відбування вказаного виду покарання, а й не узгоджується з чинними приписами кримінально-виконавчого законодавства України.

Слід також зауважити, що призначенню покарання у виді позбавлення волі на певний строк на підставі обвинувального вироку суду, який набрав законної сили, передують ціла низка процесуальних дій (від внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань до прийняття відповідного рішення судом), що вимагають значних людських і матеріальних ресурсів. Тому і з цієї точки зору зменшення й так незначного строку, встановленого законодавцем як нижня межа покарання у виді позбавлення волі на певний строк, є нелогічним.

Окрім того, пропонуючи зміни до ч. 2 ст. 63 КК та до ч. 1 ст. 102 КК, до уваги варто було б взяти й необхідність перегляду окремих положень як Загальної частини КК (див., наприклад, п. 1 абз. 2 ч. 5 ст. 53 КК щодо порядку заміни судом несплаченої суми штрафу покаранням у виді позбавлення волі на певний строк), так і Особливої частини КК. Йдеться про санкції статей (частин статей) Особливої частини КК, у яких нижня межа покарання у виді позбавлення волі на певний строк не зазначається (скажімо, вжите формулювання «карається позбавленням волі на строк до п'яти років»). Наприклад, за умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання (ст. 116 КК), умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення (ст. 118 КК), доведення до самогубства двох або більше осіб (ч. 2 ст. 120 КК), умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (ч. 1 ст. 122 КК), незаконне проведення дослідів над людиною, якщо вони спричинили тривалий розлад здоров'я потерпілого (ч. 2 ст. 142 КК), сексуальне насильство (ч. 1 ст. 153 КК), розбещення неповнолітніх (ч. 1 ст. 156 КК), грабіж (ч. 1 ст. 186 КК), вимагання (ч. 1 ст. 189 КК), шахрайство, вчинене повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або таке, що завдало значної шкоди потерпілому (ч. 2 ст. 190 КК), тощо, відповідно до законопроекту може бути призначене покарання у виді позбавлення волі строком від одного місяця (п'ятнадцяти днів для неповнолітніх засуджених) до одного року, що вочевидь не відповідає характеру та ступеню суспільної небезпеки скоєного.

7. Законопроектом пропонується п. 13 ч. 1 ст. 67 КК викласти в новій редакції, відповідно до якої однією з обставин, що обтяжують покарання, визнається «вчинення кримінального правопорушення особою, що перебуває у стані гострої інтоксикації алкоголем, наркотичними засобами чи психотропними речовинами». Однак такий законодавчий підхід, на відміну від чинної редакції вказаної кримінально-правової норми, у якій йдеться про визнання обставиною, яка обтяжує покарання, «вчинення кримінального правопорушення особою, що перебуває у стані алкогольного сп'яніння або у стані, викликаному вживанням наркотичних або інших одурманюючих засобів»,

суттєво звужує її зміст. Так, суб'єкт права законодавчої ініціативи пропонує відмовитись від визнання обставиною, яка обтяжує покарання, вчинення кримінального правопорушення особою, що перебуває у стані, викликаному вживанням одурманюючих засобів, які не є алкоголем, наркотичними засобами чи психотропними речовинами. Проте аналіз чинних положень КК дозволяє стверджувати, що диференціація кримінальної відповідальності за відповідні незаконні діяння відбувається зокрема шляхом виокремлення таких засобів/речовин, як «наркотичні засоби», «психотропні речовини», «аналоги наркотичних засобів або психотропних речовин», «прекурсори», «одурманюючі засоби». Наприклад, кримінальна відповідальність за незаконну організацію або утримання місць для вживання одурманюючих засобів та за схилення неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів передбачена в окремих (самостійних) кримінально-правових нормах (див. ст. ст. 322, 324 КК). При цьому, предметом вказаних складів кримінальних правопорушень є одурманюючі засоби/речовини, що не є наркотичними або психотропними чи їх аналогами. Йдеться про різноманітні токсичні речовини промислового, побутового та іншого призначення (бензин, ацетон, дихлофос, лаки, фарби, тощо), отруйні та сильнодіючі лікарські засоби. Відмова від вказівки на вчинення кримінального правопорушення особою, яка перебуває у стані, викликаному вживанням будь-яких інших одурманюючих засобів (окрім алкоголю, наркотичних засобів чи психотропних речовин), означатиме, що скоєння кримінального правопорушення особою, яка, скажімо, перебувала під дією сильнодіючих лікарських препаратів (наприклад, клофеліну), за будь-яких умов не буде визнано обставиною, яка обтяжує покарання.

8. Звертаємо увагу, що згідно з чинним абз. 1 ч. 1 ст. 75 КК (у редакції проекту) суд не може прийняти рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням щодо особи, засудженої за порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані гострої інтоксикації алкоголем, наркотичними засобами чи психотропними речовинами або перебували під впливом лікарських засобів, що знижують увагу та швидкість реакції, якій було призначене покарання у виді виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, а також *позбавлення волі на строк не більше п'яти років*.

Проте в абз. 2 ч. 1 ст. 75 КК (у редакції проекту) серед переліку видів злочинів, засудження за вчинення яких при призначенні *покарання у виді позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років* виключає для суду можливість прийняти рішення про звільнення засудженого від відбування покарання з випробуванням, немає згадки про порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані гострої інтоксикації алкоголем, наркотичними засобами чи психотропними речовинами або перебували під впливом лікарських засобів, що знижують увагу та швидкість реакції. За таких умов у випадку призначення винному за порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами в стані сп'яніння, покарання у виді позбавлення волі

на строк п'ять років (див., наприклад, ч. ч. 2 та 3 ст. 286-1 КК) суд матиме можливість прийняти рішення про звільнення такого засудженого від відбування покарання з випробуванням, що навряд чи відповідає меті прийнятого 16.02.2021 Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за окремі порушення у сфері безпеки дорожнього руху» № 1231-IX щодо запобігання вчиненню правопорушень у сфері безпеки дорожнього руху, особливо особами, які керують транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння.

9. Законопроектом пропонується передбачити можливість ухвалення судом рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням відповідно до ч. 4 ст. 78 КК засудженого, який протягом іспитового строку вчинив нове кримінальне правопорушення (ч. 5 ст. 75 КК у редакції проекту). Оскільки ні чинна, ні запропонована проектом редакція ст. 78 КК не містить у своїй структурі частини 4, можна припустити, що у даному випадку йдеться про абз. 2 ч. 3 ст. 78 КК (у редакції проекту). Тобто, у разі вчинення засудженим протягом іспитового строку кримінального правопорушення суд може звільнити його від відбування покарання з випробуванням, якщо характер та обставини вчиненого кримінального правопорушення, а також оцінка криміногенного ризику свідчать про можливість виправлення особи без відбування покарання. Однак погодитись з такою пропозицією не можна. Адже, якщо особа, яка уже вчинила кримінальне правопорушення і щодо якої був застосований інститут звільнення від відбування покарання з випробуванням, вчиняє протягом іспитового строку нове кримінальне правопорушення, це свідчить про те, що винний не виправдав виявлену йому судом довіру та не бажає ставати на шлях виправлення. Вчинення такою особою під час іспитового строку нового кримінального правопорушення свідчить про її відносно стійку протиправну поведінку.

Окрім того, дещо непослідовною виглядає пропозиція законопроекту щодо направлення судом засудженого, який був звільнений від відбування покарання з випробуванням, для відбування призначеного йому покарання, якщо він систематично вчинює правопорушення, що потягли за собою адміністративні стягнення (ч. 2 ст. 78 КК у редакції проекту), тоді як у разі вчинення засудженим протягом іспитового строку нового *кримінального правопорушення* суд може знов звільнити його від відбування покарання з випробуванням.

Варто також зазначити, що положення ч. 5 ст. 75 та абз. 2 ч. 3 ст. 78 КК (у редакції проекту) не узгоджуються із запропонованими приписами ч. 3 ст. 75 КК, у якій зазначено, що суд ухвалює звільнити засудженого від відбування призначеного покарання, *якщо він протягом визначеного іспитового строку не вчинить нового кримінального правопорушення і виконає покладені на нього обов'язки, передбачені ст. 76 цього Кодексу*.

10. Зі змісту положень ч. ч. 4 – 7 ст. 81 КК (у редакції проекту) випливає, що суд покладає обов'язки, передбачені ч. ч. 1, 3 ст. 76 цього Кодексу, на особу, звільнену умовно-достроково від відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк. При цьому, щодо такої особи здійснюється нагляд уповноваженим органом з питань пробації за місцем її проживання, а, якщо

вказана особа систематично не виконує обов'язки, покладені на неї, або систематично вчиняє адміністративні правопорушення, суд за поданням уповноваженого органу з питань пробації приймає рішення про направлення такої особи для відбування невідбутої частини покарання, від якої її було звільнено. Водночас до осіб, які відбувають покарання у виді виправних робіт, службових обмежень для військовослужбовців, пробаційного нагляду, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців умовно-дострокове звільнення від відбування покарання може бути застосоване, якщо такі особи відбули частину строку покарання та якщо немає обґрунтованих підстав вважати, що вони вчинять нове кримінальне правопорушення. А, отже, покладання певних обов'язків та застосування певних заходів впливу щодо вказаної категорії осіб проектом не передбачається, що ставить під сумнів належне виховне та превентивне значення застосування до них умовно-дострокового звільнення від відбування покарання.

11. Додаткового обґрунтування потребує пропозиція законопроекту передбачити, що до осіб, яким невідбута частина покарання замінена більш м'яким, знову можна буде застосувати інститут заміни невідбутої частини покарання більш м'яким (ч. 4 ст. 82 КК у редакції проекту). При цьому, максимальна гранична кількість таких заміन проектом не встановлена.

Принагідно зауважимо, що нелогічною виглядає й пропозиція щодо окремих правил складання покарань та зарахування строку попереднього ув'язнення (ст. 72 КК у редакції проекту). Так, при складанні покарань за сукупністю кримінальних правопорушень та сукупністю вироків *одному дню позбавлення волі відповідають два дні пробаційного нагляду або три дні виправних робіт* (п. 1 ч. 1 ст. 72 КК у редакції проекту), тоді як *одному дню пробаційного нагляду відповідають три дні виправних робіт* (п. 3 ч. 1 ст. 72 КК у редакції проекту).

12. Зі змісту ст. 94 КК (у редакції проекту) випливає, що суб'єкт права законодавчої ініціативи пропонує змінити критерії, які суд має враховувати під час призначення певного виду примусових заходів медичного характеру. Пропонується, зокрема, медичний критерій у виді «характеру та тяжкості захворювання» змінити на «тяжкість психічного розладу», наповнити новим змістом соціальний критерій (ступінь небезпечності відповідної особи для себе або інших осіб). Проте вказані пропозиції викликають низку зауважень.

Так, згадка про тяжкий психічний розлад, що позбавляє особу можливості усвідомлювати свої діяння або керувати ними (як під час вчинення суспільно небезпечного діяння, так і у разі вчинення особою кримінального правопорушення у стані осудності, якщо вона до постановлення вироку захворіла на відповідний психічний розлад, або захворіла на нього під час відбування покарання), та про психічний розлад, наявність якого під час вчинення кримінального правопорушення призвела до нездатності винної особи повною мірою усвідомлювати свої діяння та (або) керувати ними, міститься у ст. ст. 19, 20 та 84 КК (у редакції проекту). Поряд з цим, у ч. 5 ст. 95 КК (у редакції проекту) йдеться про особливості припинення застосування примусових заходів медичного характеру щодо осіб, які вчинили злочини у стані осудності, але

захворіли на тяжкий психічний розлад до постановлення вироку або під час відбування покарання. Водночас, у п. 3 ст. 93 КК залишається чинним припис про те, що примусові заходи медичного характеру можуть бути застосовані судом до осіб, які вчинили кримінальне правопорушення у стані осудності, але захворіли на *психічну хворобу* до постановлення вироку або під час відбування покарання, незважаючи на те, що тяжкі психічні розлади/психічні розлади, що можуть становити медичний критерій неосудності/обмеженої осудності, вочевидь не є психічними хворобами у вузькому розумінні цього слова.

У свою чергу, ступінь небезпечності особи для себе або інших осіб, пропонується визнати критерієм для розподілу умов тримання відповідних психічно хворих осіб в спеціальних закладах з надання психіатричної допомоги. При цьому, прив'язка до умов тримання таких осіб із звичайним, посиленням або суворим наглядом здійснюється не у зв'язку з оцінкою характеру та ступеню суспільної небезпеки скоєного, психічного стану особи на момент розгляду провадження у суді та небезпечності даного хворого для суспільства, що впливає з характеру його захворювання, а через призму ризиків вчинення такою особою нових суспільно небезпечних діянь, що мають підпадати під ознаки кримінального проступку, нетяжкого, тяжкого або особливо тяжкого злочину (ч. ч. 5 – 7 ст. 94 КК у редакції проекту).

Принагідно зауважимо, що у ст. 95 КК (у редакції проекту) не врегульоване питання щодо підстав для зміни або продовження застосування примусових заходів медичного характеру до осіб, які вчинили кримінальне правопорушення у стані осудності, але захворіли на психічну хворобу до постановлення вироку або під час відбування покарання.

Крім того, у ч. 5 ст. 95 КК (у редакції проекту), на відміну від чинної ч. 4 вказаної статті, йдеться про особливості припинення застосування примусових заходів медичного характеру щодо осіб, які вчинили *злочини* (а не *кримінальні правопорушення*) у стані осудності, але захворіли на тяжкий психічний розлад до постановлення вироку або під час відбування покарання, чим суттєво звужуються можливості застосування відповідних заходів кримінально-правового характеру до вказаної категорії осіб.

13. Відповідно до ч. 2 ст. 104 КК (у редакції проекту) звільнення від відбування покарання з випробуванням може бути застосоване до *неповнолітнього* лише у разі його засудження до позбавлення волі, тоді як звільнення від відбування покарання з випробуванням засудженого, який досяг 18-річного віку, допускається, зокрема, й у випадку призначення йому покарання у виді виправних робіт (див. ч. 1 ст. 75 КК у редакції проекту). При цьому, відповідно до ст. 98 КК до неповнолітніх можуть застосовуватись такі види покарання, як громадські роботи і виправні роботи.

14. Назву складу злочину, передбаченого ст. 286-1 КК, з «Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами в стані сп'яніння» пропонується змінити на «Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами в стані гострої інтоксикації алкоголем, наркотичними засобами чи психотропними речовинами».

При цьому, аналіз складів суспільно небезпечних діянь, що становлять зміст вказаної кримінально-правової норми, свідчить про наявність підстави для притягнення винної особи до кримінальної відповідальності не тільки за порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами в стані гострої інтоксикації алкоголем, наркотичними засобами чи психотропними речовинами, а й за відповідні дії, вчинені особами, які керують транспортними засобами під впливом лікарських засобів, що знижують увагу та швидкість реакції. А, отже, можна констатувати, що запропонована назва складу злочину, передбаченого ст. 286-1 КК (у редакції проекту), не повною мірою відповідає її змісту. Окрім цього, запропоновані зміни звужують сферу застосування ст. 286-1 КК (оскільки стан фізіологічного алкогольного, наркотичного або токсичного сп'яніння, про який йдеться у чинній редакції цієї статті, не завжди буде визнаватись станом «гострої інтоксикації алкоголем, наркотичними засобами чи психотропними речовинами»), що, на нашу думку, не є правильним рішенням.

15. До санкції ч. 1 ст. 375 КК пропонується внести зміни, пов'язані з заміною покарання у виді обмеження волі на пробаційний нагляд. Однак ст. 375 КК «Постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови» згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 11.06.2020 № 7-р/2020 визнана такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною). При цьому, відповідно до ст. 91 Закону України «Про Конституційний Суд України» «закони, інші акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, *втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом рішення про їх неконституційність*, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення».

16. Законопроектом пропонується Розділ II «Прикінцеві та перехідні положення» КК доповнити п. п. 22 та 23, у яких врегульовуються питання заміни засудженим, які відбувають покарання у виді арешту в арештних домах або покарання у виді обмеження волі, невідбутої частини відповідного покарання на інший вид покарання з дня набрання чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів *щодо розвитку системи пробації, збільшення альтернатив позбавленню волі та створення умов для зниження рецидивної злочинності*». Натомість, поданий законопроект має зовсім іншу назву – «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України *щодо врегулювання деяких питань альтернативи позбавленню волі, розвитку системи пробації, порядку застосування примусових заходів медичного характеру до осіб, які під час скоєння адміністративного чи кримінального правопорушення перебували в стані гострої інтоксикації алкоголем, наркотичними засобами або психотропними речовинами чи їх аналогами та послуг у сфері психічного здоров'я*».

Окрім того, у п. 23 Розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» КК зазначається, що з дня набрання чинності відповідним Законом України засудженим, які відбувають покарання у виді обмеження волі, невідбуту частину покарання необхідно замінити на покарання у виді пробаційного нагляду, передбаченого ст. 59-1 КК. При цьому, відкритим залишається питання, якими

правилами заміни невідбутої частини покарання у виді обмеження волі на покарання у виді пробаційного нагляду мають послуговуватися суди.

Щодо змін до КПК (п. 3 розділу I проекту)

1. Законопроектом із п. 5 ч. 2 ст. 52 КПК виключається положення про забезпечення обов'язкової участі захисника у кримінальному провадженні щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішується питання про їх застосування, – з моменту встановлення інших відомостей (окрім психічного розладу), які викликають сумнів щодо її осудності (див. п. 5 ч. 2 ст. 52 КПК в редакції проекту). Зазначена пропозиція є доволі сумнівною та потребує додаткового обґрунтування з огляду на особливості правового статусу підозрюваного, обвинуваченого, оскільки йдеться про *забезпечення права на захист* осіб, поведінка яких під час вчинення суспільно небезпечного діяння або після нього була або є неадекватною (затямарення свідомості, порушення сприйняття, мислення, волі, емоцій, інтелекту чи пам'яті тощо)⁷.

На порушення вимог п. 1 ч. 1 ст. 91 Регламенту Верховної Ради України не супроводжується належним обґрунтуванням також пропозиція виключити п. 6 ч. 5 ст. 194 КПК, який *зобов'язує підозрюваного, обвинуваченого* на вимогу слідчого судді, суду *пройти курс лікування від наркотичної або алкогольної залежності*, якщо під час розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою, прокурор доведе наявність всіх обставин, передбачених ч. 1 ст. 194 КПК, а саме: 1) наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення; 2) наявність достатніх підстав вважати, що існує хоча б один із ризиків, передбачених ст. 177 цього Кодексу, і на які вказує слідчий, прокурор; 3) недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні.

Відсутність належного обґрунтування має місце також щодо пропозиції обмежити коло осіб, щодо яких складається досудова доповідь (див. ч. 2 ст. 314-1 КПК у редакції проекту). Пропонується передбачити таку можливість лише щодо особи, обвинуваченої у вчиненні нетяжкого або тяжкого злочину, *щодо якого можливе звільнення від відбування покарання з випробуванням*. Таким чином, правила ч. 2 ст. 314-1 КПК (в редакції проекту) не поширюватимуться, наприклад, на осіб, які вчинили порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту, керуючи транспортними засобами під впливом лікарських препаратів (див. ч. 1 ст. 286-1, ч. 1 ст. 75 КК у редакції проекту).

2. Законопроектом пропонується ч. 1 ст. 178 КПК доповнити новим пунктом 13, відповідно до якого при вирішенні питання про обрання запобіжного заходу, крім наявності ризиків, зазначених у ст. 177 КПК, *слідчий суддя, суд* на підставі наданих сторонами кримінального провадження матеріалів

⁷ Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1 / О.М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х.: Право, 2012. – С. 175.

зобов'язаний оцінити в сукупності всі обставини, у тому числі *особливості психічного стану особи*, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, при обранні запобіжного заходу, передбаченого ст. 508 цього Кодексу.

Відповідно до ч. 1 ст. 69 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» серед вимог до кандидата на посаду судді визначена наявність вищої *юридичної освіти і стаж професійної діяльності у сфері права*. Для визначення особливостей психічного стану особи необхідні спеціальні знання у галузі психіатрії, якими суддя не володіє.

3. Відповідно до абз. 1 ч. 2 ст. 182 КПК (в редакції проекту) застава може бути надана як самим підозрюваним, обвинуваченим, так й іншою фізичною або юридичною особою (заставадавець), зокрема, фінансовою установою, яка є кредитором за відповідним кредитним договором. На наш погляд, у змісті запропонованої норми вбачається певна суперечність. Адже в кредитному договорі може бути зазначене цільове призначення кредиту. Однак, якщо особа видала кредит, то вона не може передати ці кошти в заставу. Тобто, в даному випадку має йтися не про надання застави *кредитором*, а про надання кредиту за договором з відповідним цільовим призначенням.

4. У абз. 6 ч. 5 ст. 182 КПК (в редакції проекту) передбачено, що «з урахуванням майнового стану підозрюваного чи обвинуваченого та *інших обставин*, які істотно ускладнюють надання застави, слідчий суддя, суд може розстрочити її надання на період до одного року. При цьому не менше десяти відсотків від визначеного розміру застави надається не пізніше десяти робочих днів з дня обрання запобіжного заходу».

По-перше, зміст запропонованої норми не дозволяє встановити чіткий перелік підстав для застосування розстрочення надання застави, що не виключає можливості зловживань з впливом корупційної складової. *По-друге*, не визначено, за якими критеріями вираховується строк, на який здійснюється розстрочення та як бути у випадку, коли до закінчення, наприклад, одного року, на який було розстрочено виконання зобов'язання щодо внесення застави, кримінальне провадження буде завершено. Тобто, зазначена норма може стати механізмом фактичного уникнення негативних наслідків для підозрюваного, обвинуваченого при невиконанні ним обов'язків, для гарантування виконання яких був застосований цей запобіжний захід.

5. Зі змісту абзаців 7–11 ч. 5 ст. 182 КПК (в редакції проекту) вбачається, що *визначена слідчим суддею, судом застава, яка не була надана у встановлений законом строк, автоматично зменшується*. Вказані правила не стимулюють вчасне виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього слідчим суддею, судом обов'язків. Навпаки, заохочується неправомірна поведінка сторони кримінального провадження з боку захисту.

6. У ч. 7 ст. 182 КПК в редакції проекту незрозумілим є сенс посилання на ч. 4 ст. 183 КПК враховуючи те, що в ній визначений перелік випадків, в яких слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою має право *не визначити розмір застави у кримінальному провадженні*.

7. Пункт 7 ч. 2 ст. 242 КПК (в редакції проекту) зобов'язує слідчого або прокурора звернутися до експерта для проведення *експертизи щодо визначення психічного стану потерпілого* від злочинів проти життя та здоров'я особи, злочинів проти волі, честі та гідності особи, злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи.

На нашу думку, проведення експертизи щодо визначення психічного стану за відсутності його згоди на це містить ознаки порушення прав потерпілого. Адже відповідні примусові заходи пропонується здійснювати щодо особи, яка не вчинила жодних протиправних дій і при цьому зазнала негативного психологічного та/або фізичного впливу внаслідок вчинення щодо неї злочину.

8. Уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні кримінального проступку, у випадках, передбачених п. п. 1, 2 ч. 1 ст. 208 КПК, лише за умови, що ця особа перебуває у стані *гострої інтоксикації* алкоголем, наркотичними засобами чи психотропними речовинами та може завдати шкоди собі або оточуючим (п. 4 ч. 1 ст. 298-2 КПК у редакції проекту). На відміну від запропонованої законопроектом, в чинній реакції п. 4 ч. 1 ст. 298-2 КПК підставою для затримання без ухвали слідчого судді, суду особи, підозрюваної у вчиненні кримінального проступку, у випадках, передбачених п. п. 1, 2 ч. 1 ст. 208 КПК, є перебування її у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння та можливість завдання шкоди собі або оточуючим.

Потребує додаткового обґрунтування позиція, що тільки наявність в особі стану *гострої інтоксикації* за наявності підозри щодо вчинення нею кримінального проступку, потребує швидшого реагування з боку уповноваженої службової особи, в той час як при перебуванні особи у стані *хронічної інтоксикації* швидке реагування застосоване бути не може. Але ж на відміну від гострої інтоксикації, за наявності якої реакція організму, як правило, є миттєвою, при хронічній інтоксикації має місце поступове посилення симптомів, однак не їх відсутність.

Крім того, зі змісту запропонованої норми не вбачається, як уповноважена службова особа повинна ситуативно визначати, який саме стан інтоксикації має місце в конкретному випадку.

9. Відповідно до ч. 3 ст. 314-1 КПК (у редакції проекту) досудова доповідь складається представником уповноваженого органу з питань пробації за місцем територіальної юрисдикції суду, який постановляє ухвалу, в строк, визначений в ухвалі суду, і подається не пізніше, ніж до початку судових дебатів. У будь-якому разі встановлений для складання досудової доповіді строк не може бути меншим, ніж двадцять днів.

Слід зауважити, що мета, завдання, підстави, види пробації, правовий статус персоналу органу пробації та суб'єктів пробації визначений в Законі України «Про пробацію». Порядок складання досудової доповіді затверджений наказом Міністерства юстиції України від 27.01.2017 № 200/5 (далі – Порядок). Згідно з п. 12 Порядку *досудова доповідь*, складена представником персоналу органу пробації, повідомлення обвинуваченого про відмову від участі у складенні досудової доповіді (за наявності), довідка,

складена відповідно до абз. 3 п. 10 цього розділу (за наявності), не враховані зауваження та уточнення обвинуваченого до тексту досудової доповіді, викладені письмово (за наявності), а також супровідний лист *подаються до суду не пізніше ніж за день до кінця строку підготовки такої доповіді, визначеного судом*. За необхідності зміни щодо умов складення та подання досудової доповіді можуть бути внесені до зазначених вище нормативно-правових актів. З огляду на це вважаємо, що включення відповідних положень до КПК є переважанням останнього, що негативно позначається на його сприйнятті.

10. Не можна погодитися зі змінами, запропонованими проектом до п. 6 ч. 2 ст. 459 КПК, якими пропонується визнати нововиявленими обставинами висновок комісії лікарів-психіатрів або комісії лікарів-психіатрів дитячого спеціального закладу з надання психіатричної допомоги *про відсутність у особи, яка вчинила у стані неосудності* суспільно небезпечне діяння та до якої застосовано примусові заходи медичного характеру, *психічного розладу внаслідок якого ця особа не могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність)* або керувати ними. Адже стан неосудності пов'язаний із відсутністю у особи інтелектуальної та вольової ознак, із ним несумісні наявність у свідомості особи чітко сформованих мети й мотиву як ознак суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, а відтак встановлення будь-якої форми вини (умислу чи необережності) у діях неосудної особи об'єктивно є неможливим. Тому висновок, про який йде мова в проекті, не свідчить про якісь нові обставини, які мають значення для вирішення справи.

11. Недоцільно, на наш погляд, виключати із п. 1 ч. 1 ст. 485 КПК положення про те, що за наявності даних про розумову відсталість неповнолітнього, не пов'язану з психічною хворобою, повинно бути також з'ясовано, чи міг він повністю усвідомлювати значення своїх дій і в якій мірі міг керувати ними (див. п. 1 ч. 1 ст. 485 КПК в редакції проекту). Адже підліток з розумовим відставанням має менший запас знань і уявлень. Відтак за наявності даних, які свідчать про розумову відсталість неповнолітнього, не пов'язану з психічним розладом, задля розуміння рівня усвідомлення неповнолітнім значення своїх дій необхідно з'ясовувати: 1) рівень його розумової відсталості в порівнянні з рівнем розвитку осіб такого ж віку; 2) рівню розвитку якого віку відповідає фактичний розвиток неповнолітнього.

В контексті зазначеного слід також висловити зауваження до ч. 1 ст. 486 КПК (в редакції проекту), де не приділена увага необхідності з'ясування наявності у неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого затримки психічного розвитку, що має значення для прийняття законного, обґрунтованого і справедливого рішення щодо неповнолітнього.

12. Законопроектом пропонується викласти в новій редакції ч. 4 ст. 503 КПК, зазначивши, що примусові заходи медичного характеру застосовуються лише до особи, яка є суспільно небезпечною внаслідок наявного в неї психічного розладу, який пов'язаний з *можливістю* вчинення нею нових суспільно небезпечних діянь, що підпадають під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК. На наш погляд, запропоноване формулювання є некоректним, оскільки не можна визнавати особу суспільно небезпечною лише на підставі

припущення, що вона в майбутньому може вчинити кримінальне правопорушення.

*До розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» проекту
Щодо змін до КВК (пп. 1 п. 2 розділу II проекту)*

1. Звертаємо увагу, що запропоновані зміни до кримінального-виконавчого законодавства не узгоджуються зі змістом самого законопроекту. Так, поза увагою залишились такі питання, що потребують комплексного врегулювання зокрема на рівні КВК, як: 1) виключення чинних приписів щодо виконання покарання у виді арешту (за виключенням арешту для військовослужбовців) та щодо виконання покарання у виді обмеження волі, а також згадок про вказані види покарань та установи їх відбування (арештні дома, виправні центри), у зв'язку з пропозицією відмовитись від відповідних видів покарань (див., наприклад, ст. ст. 50 – 54, 56 – 70 КВК); 2) визначення порядку виконання нового виду покарання – пробаційного нагляду; 3) перегляд повноважень уповноваженого органу з питань пробації задля забезпечення здійснення ним: нагляду за особами, звільненими умовно-достроково від відбування покарання у виді пробаційного нагляду; виконання покарання у виді пробаційного нагляду; здійснення оцінки криміногенного ризику стосовно осіб, які підпадають під дію ст. ст. 78, 81 та 82 КК (у редакції проекту); 4) внесення змін щодо порядку виконання покарання у виді громадських робіт (див., наприклад, ч. 2 ст. 38 КВК); 5) розкриття змісту поняття «оцінка криміногенного ризику», яка є визначальною для вирішення питання щодо можливості застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання та заміни невідбутої частини покарання більш м'яким (ст. ст. 81, 82 КК у редакції проекту); 6) запровадження належного порядку здійснення нагляду за засудженими, до яких застосовано умовно-дострокове звільнення від відбування покарання у виді пробаційного нагляду, тощо.

Системного перегляду потребують також положення Закону України «Про пробацію», оскільки завдання пробації та підстави її застосування поданим законопроектом істотно змінюються, та положення Закону України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк» у зв'язку з пропозицією виключення такого виду покарання, як обмеження волі.

2. Підлягає коригуванню ч. 2 ст. 88 КВК (у редакції проекту), у якій словосполучення «психічно хворі» пропонується замінити на «особи, які мають тяжкий психічний розлад». Зокрема, у ст. 88 КВК врегульований порядок направлення засуджених до позбавлення волі до місця відбування покарання та *переміщення їх в разі необхідності з одного місця відбування покарання в інше під вартою*. Вказане переміщення засуджених під вартою здійснюється з додержанням правил про окреме тримання деяких категорій засуджених. Так, за чинним законодавством психічно хворі особи мають триматися окремо між собою і окремо від здорових, а у разі потреби за висновком лікаря – в супроводі медичного працівника. Використання у запропонованій проектом редакції ч. 2 ст. 88 КВК словосполучення «особи, які мають тяжкий психічний розлад»

є юридично некоректним, адже тяжкий психічний розлад є характеристикою медичного критерію неосудності особи як під час вчинення нею суспільно небезпечного діяння, передбаченого КК, так і якщо певна особа вчинила кримінальне правопорушення у стані осудності, але захворіла на тяжкий психічний розлад до постановлення вироку або під час відбування покарання (ч. ч. 2, 3 ст. 19, ч. 1 ст. 84 КК у редакції проекту). Проте *такі особи або не підлягають кримінальній відповідальності, або не підлягають покаранню*, або звільняються від відбування покарання, а, отже, й аналізований порядок переміщення засуджених до них апріорі не може бути застосований.

Щодо змін до Основ законодавства України про охорону здоров'я (далі – Основ) (пп. 3 п. 2 розділу II проекту)

1. Потребує вдосконалення термінологія запропонованих до Основ змін.

1.1. У проекті зустрічаються терміни і формулювання, які характеризуються юридичною невизначеністю (наприклад, «спеціальна психотерапія» (зміни до ст. 3); «послуги у сфері психічного здоров'я, які є складовою частиною медичних послуг», «фахові спільноти» (ч. ч. 8, 9 нової ст. 32-1)).

1.2. Передбачена законопроектом дефініція «інформування щодо психічного здоров'я - різновид послуг у сфері психічного здоров'я, який може бути частиною психологічної допомоги та психотерапії, застосовується фахівцями у сфері психічного здоров'я населенню з метою профілактики та попередження розвитку психічних та поведінкових розладів, формуванню загального розуміння та навичок турботи про власне психічне здоров'я» (зміни до ст. 3 Основ), на нашу думку, не розкриває основних ознак цього поняття, за якими можна було б ідентифікувати відповідні послуги.

1.3. Виглядає недостатньо визначеною, на нашу думку, редакція поняття «послуги у сфері психічного здоров'я – це система послуг, які можуть бути частиною медичних послуг або окремими послугами, які надаються фахівцями у сфері психічного здоров'я з метою забезпечення психічного здоров'я, лікування, терапії та/або профілактики розладів психіки та поведінки, подолання інших проблем психічного здоров'я або складних життєвих обставин» (зміни до ст. 3 Основ). Виникає, зокрема, питання про те, що саме слід розуміти під формулюванням «система послуг, які можуть бути частиною медичних послуг або окремими послугами».

1.4. Недостатньо послідовною є пропозиція доповнити термінологічний апарат Основ новим поняттям «психологічна підтримка». Адже в наступних змінах, що передбачені проектом до Основ, це поняття не вживається.

1.5. Термінологія Основ оновлюється дефініціями «психотерапевт», «психотерапія» (зміни до ст. 3 Основ), в чому, на нашу думку, немає потреби, оскільки зміст цих понять загальновідомий. Крім того, така практика може стимулювати й інші законодавчі ініціативи щодо конкретизації в Основах назв окремих медичних професій та медичних наук, у той час як згідно з преамбулою зазначені Основи визначають правові, організаційні та соціальні *засади* охорони здоров'я в Україні.

2. Відповідно до ч. 3 ст. 32 Основ з метою запобігання шкоди здоров'ю населення застосування гіпнозу, навіювання, інших методів психологічного і психотерапевтичного впливу дозволяється лише у місцях та в порядку, встановлених центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я. У законопроекті пропонується виключити це положення з тексту цієї статті. На нашу думку, враховуючи той факт, що зазначений вище припис Основ має метою запобігання нанесення шкоди здоров'ю населення шляхом застосування методів психологічного і психотерапевтичного впливу, така пропозиція не узгоджується з державною політикою у сфері охорони здоров'я.

3. Викликає сумнів доцільність доповнення Основ новою ст. 32-1 «Послуги у сфері психічного здоров'я», яка, на нашу думку, не містить принципових змін, які могли б суттєво вплинути на регулювання суспільних відносин у відповідній сфері. У цьому відношенні звертає на себе увагу, зокрема, ч. 1 нової ст. 32-1 Основ, в якій зазначено, що «з метою запобігання ризиків смертності, втрати працездатності та років здорового життя через психічні та поведінкові розлади та сприяння психічному здоров'ю населення, в Україні проводиться державна політика в сфері охорони психічного здоров'я». Процитоване положення, на нашу думку, не містить специфічного юридичного навантаження.

4. Стосовно положення ч. 2 нової ст. 32-1 Основ, в якому йдеться про те, що «послуги у сфері психічного здоров'я, надавачі та отримувачі таких послуг визначаються відповідно до чинного законодавства», звертаємо увагу на відсутність чіткої і зрозумілої потреби у цьому приписі.

5. Виглядає зайвою ч. 8 нової ст. 32-1 Основ, в якій зазначено, що «послуги у сфері психічного здоров'я, які є складовою частиною медичних послуг надаються на основі відповідної *ліцензії*, відповідно до *клінічних протоколів та настанов*, визначених центральним органом виконавчої влади у сфері охорони здоров'я». Адже Основами вже передбачено, що: послуга з медичного обслуговування населення (медична послуга) надається закладом охорони здоров'я або фізичною особою - підприємцем, яка зареєстрована та одержала в установленому законом порядку *ліцензію* на провадження господарської діяльності з медичної практики (ч. 1 ст. 3); провадження господарської діяльності в сфері охорони здоров'я, яка відповідно до закону підлягає ліцензуванню, дозволяється лише за наявності ліцензії (ст. 17); медична допомога надається відповідно до медичних показань професійно підготовленими медичними працівниками, які перебувають у трудових відносинах із закладами охорони здоров'я, що забезпечують надання медичної допомоги згідно з одержаною відповідно до закону *ліцензією*, та фізичними особами - підприємцями, які зареєстровані та одержали відповідну *ліцензію* в установленому законом порядку і можуть перебувати з цими закладами у цивільно-правових відносинах (ст. 33).

Відповідно до ч. 6 ст. 14-1 Основ додержання стандартів медичної допомоги (медичних стандартів), клінічних протоколів, протоколів надання реабілітаційної допомоги, табелів матеріально-технічного оснащення є обов'язковим для всіх реабілітаційних закладів, закладів охорони здоров'я, їх відділень, підрозділів, а також для фізичних осіб - підприємців, які провадять

господарську діяльність з медичної практики та/або мають право на надання реабілітаційної допомоги згідно із законодавством.

Зазначене, на нашу думку, дозволяє дійти висновку, що порушене у законопроекті відповідне питання вже вирішене чинним законодавством і додаткового врегулювання на законодавчому рівні не потребує.

6. Недостатньо коректною з юридичної точки зору є редакція ч. 9 нової ст. 32-1 Основ, в якій зазначено, що «надання психологічної допомоги та психотерапії, підготовка надавачів психологічної та психотерапевтичної допомоги, перелік фахових спільнот та організацій, які займаються їх підготовкою та перелік методів психологічної допомоги та психотерапії визначаються у порядку, визначеним Кабінетом Міністрів України». Запропонована норма не узгоджується із Законом України «Про освіту», відповідно до якого навчання здійснюється закладами освіти та відповідно до стандартів освіти (наприклад, ч. ч. 1-3 ст. 32), а не «фаховими спільнотами ... у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України», як це запропоновано в проекті.

Окрім іншого, звертаємо увагу на те, що відповідно до ч. 1 ст. 2 Закону України «Про освіту» законодавство України про освіту ґрунтується на Конституції України та складається із цього Закону, спеціальних законів, інших актів законодавства у сфері освіти і науки та міжнародних договорів України, укладених в установленому законом порядку. Тому положення проекту щодо порядку фахової «підготовки надавачів психологічної та психотерапевтичної допомоги», на нашу думку, відноситься до сфери регулювання законодавства про освіту, а не Основ.

Щодо змін до Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» (пп. 5 п. 2 розділу II проекту)

Законопроектом пропонується виключити ст. 11 Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними». Однак вказана норма передбачає, що особи, яких було засуджено до позбавлення волі за вчинення кримінального правопорушення, пов'язаного з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, підлягають адміністративному нагляду у встановленому законодавством порядку, що цілком узгоджується з чинним наразі приписом про те, що адміністративний нагляд встановлюється щодо повнолітніх осіб, зокрема, засуджених до позбавлення волі за один із злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів (див. п. «г» ст. 3 Закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі»).

Щодо змін до Закону України «Про психіатричну допомогу» від 22.02.2000 № 1489-III (далі – Закон № 1489-III) (пп. 6 п. 2 розділу II проекту)

Згідно з ч. 3 нової редакції ст. 6 Закону № 1489-III «з метою розширення доступу до медичної допомоги та якості такої допомоги допускається

*використовувати інформацію про психічні та поведінкові розлади з метою ведення Реєстру медичних записів, записів про направлення та рецептів закладами охорони здоров'я з дотриманням вимог чинного законодавства та цього Закону». Буквальне тлумачення запропонованої норми дозволяє дійти висновку про можливість збору та подальшого оброблення зазначеної вище інформації про здоров'я без дозволу пацієнта. Між тим, приписи ч. 1 ст. 286 Цивільного кодексу України та ст. 39-1 Основ щодо права пацієнта на таємницю відомостей про стан здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про дані, одержані при його медичному обстеженні, обумовлюють доступ до зазначених відомостей *лише за згодою пацієнта*.*

У змінах до ст. 6 Закону № 1489-III передбачається, що «у листку непрацездатності, що видається особі, яка страждає на психічний розлад, діагноз психічного розладу вписується за згодою цієї особи, а у разі її незгоди - лише причина непрацездатності (захворювання, травма або інша причина)».

Слід звернути увагу на те, що ст. 39-1 Основ передбачено, що пацієнт має право на таємницю про стан свого здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані при його медичному обстеженні; забороняється вимагати та надавати за місцем роботи або навчання інформацію про діагноз та методи лікування пацієнта. Тому необхідності у внесенні відповідного уточнення до Закону № 1489-III, на нашу думку, немає, а спроба регулювати зазначене вище питання також у Законі № 1489-III не відповідає вимогам системності законодавства.

Керівник Головного управління

С. Тихонюк

Вик.: В. Попович, Є. Корнієнко, І. Кунець, Т. Ткач, К. Вербицький



САС ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Підписувач: ТИХОНЮК СВІТЛАНА АНДРІЙВНА
Сертифікат: 2B6C7DF9A3891DA104000000733B4200C444CE01
Дійсний до: 12.11.2021 23:59:59

Апарат Верховної Ради України
№ 16/03-2021/326834 від 22.10.2021



682850